O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA’LIM VA ILM-FAN VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“O‘ZBEK TILINING GLOBAL MAQOMI VA NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI”

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA MATERIALLARI

2026-yil
16-oktabr

V. TARJIMA VA LINGVOMADANIY ALOQALAR: XALQARO HAMKORLIKNING MUHIM OMILI SIFATIDA

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE ÖZBEK TÜRKÇESİ ARASINDAKİ YAKINLIĞIN ÖĞRETİMDEKİ YANSIMALARI: ÖZBEK TÜRKÇESİ ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÖNERİLER

THE IMPLICATIONS OF THE LINGUISTIC AFFINITY BETWEEN TURKISH AND UZBEK FOR LANGUAGE TEACHING: CHALLENGES AND RECOMMENDATIONS IN TEACHING UZBEK

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2026.10.16/BVXC5176

Doç. Dr. Mustafa Said ARSLAN
Kastamonu Üniversitesi
msarslan@kastamonu.edu.tr

Öz

Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesi, Türk dilinin farklı kollarında gelişmiş olmalarına rağmen ortak söz varlığı, eklemeli yapı ve genel söz dizimi bakımından önemli benzerlikler taşımaktadır. Bu yakınlık, Türkiye Türkçesi konuşurlarının Özbek Türkçesini öğrenmesinde ön bilgiden yararlanma imkânı sunarken ses, biçim ve anlam düzeyindeki farklılıkların gözden kaçırılmasına da yol açabilmektedir. Bu bildirinin amacı, söz konusu yakınlığın öğretime olumlu ve olumsuz yansımalarını birlikte değerlendirmek, Özbek Türkçesi öğretiminde öne çıkan sorunları belirlemek ve uygulanabilir çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışma, ilgili yayınlar ile Özbek Türkçesi öğretiminde karşılaşılan güçlükler üzerine yapılan değerlendirmelerden hareket eden betimleyici, literatür temelli bir tartışmadır; yeni bir öğrenci grubundan toplanmış deneysel veri sunmamaktadır. İncelemede alfabe ve yazım, sesletim, eklerin kullanımı, olumsuz aktarım, yalancı eşdeğerli sözcükler, deyimler ve öğretim materyalleri üzerinde durulmuştur. Ot/o‘t, ko‘l/qo‘l karşıtlıkları; -lar ve -gan eklerinin işlevleri; hayron bo‘lmoq ve qoni qaynamoq gibi yapılar öğretim bağlamında örneklendirilmiştir. Değerlendirme sonunda, ortak yapılardan hareket etme, farklılıkları karşılaştırmalı etkinliklerle görünür kılma ve öğrenilen unsurları dört temel dil becerisi içinde kullandırma aşamalarından oluşan bir öğretim çerçevesi önerilmiştir. Sonuç olarak iki lehçe arasındaki yakınlığın etkisi, benzerliklerin varlığından çok öğretimde nasıl ele alındığına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: *Özbek Türkçesi öğretimi, Türkiye Türkçesi, lehçeler arası yakınlık, olumsuz aktarım, yalancı eşdeğerlik, karşılaştırmalı öğretim*.

Annotation. *Although Türkiye Turkish and Uzbek Turkish developed in different branches of the Turkic language family, they share substantial similarities in vocabulary, agglutinative structure, and basic word order. These similarities can facilitate learning Uzbek Turkish by speakers of Türkiye Turkish through the transfer of prior linguistic knowledge. However, they may also encourage learners to overlook differences in pronunciation, morphology, and meaning. This paper examines both the facilitating and potentially misleading effects of cross-variety proximity, identifies major difficulties in teaching Uzbek Turkish to speakers of Türkiye Turkish, and offers practical pedagogical suggestions. It is a descriptive discussion based on the cited literature and previously reported teaching-related issues; it does not present new experimental data from a learner sample. The discussion addresses the alphabet and orthography, pronunciation, suffix usage, negative transfer, false equivalents, idioms, and instructional materials. Examples such as ot/o‘t, ko‘l/qo‘l, the suffixes -lar and -gan, and the expressions hayron bo‘lmoq and qoni qaynamoq illustrate areas that require explicit comparison. A three-stage instructional framework is proposed: using familiar shared features as a starting point, drawing attention to differences through contrastive tasks, and consolidating learning through integrated listening, speaking, reading, and writing activities. The central argument is that linguistic proximity is neither an automatic advantage nor an inherent obstacle; its pedagogical value depends on how it is addressed in instruction.*

Keywords: *Teaching Uzbek Turkish, Türkiye Turkish, linguistic proximity, negative transfer, false equivalents, contrastive teaching.*

Giriş.Türk lehçelerinin öğretimi, ortak bir dilsel mirası paylaşan topluluklar arasında iletişimi ve kültürel etkileşimi geliştirmesi bakımından önem taşımaktadır. Türkiye’deki Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları programları da bu alanda hem kuramsal bilgi hem de uygulamalı dil becerisi kazandırmayı amaçlayan bir öğretim ortamı sunmaktadır. Özbek Türkçesi, tarihî ve çağdaş metinlerin incelenmesi bakımından olduğu kadar Türk dünyasının güncel dilsel ve kültürel birikimiyle doğrudan ilişki kurulması bakımından da bu programlarda önemli bir yere sahiptir.

Türk dilinin güneydoğu (Karluk) grubunda yer alan Özbek Türkçesi ile Oğuz grubundaki Türkiye Türkçesi arasında ortak kökene dayanan çok sayıda sözcük,

benzer biçimbirimler ve genel söz dizimi ortaklıkları bulunmaktadır. Bu durum Türkiye Türkçesi konuşuru öğrencilerin bazı sözcükleri, ekleri veya cümle kuruluşlarını daha önce bildikleri örüntülerle ilişkilendirmesine imkân verir. Bununla birlikte yakınlık her zaman kolaylaştırıcı değildir. Öğrenciler benzer biçimlerin aynı anlamı ve aynı dil bilgisel işlevi taşıdığını varsaydığında, hedef lehçeye Türkiye Türkçesinin kurallarını aktarma eğilimi ortaya çıkabilir.

Türkiye Türkçesini Özbek Türklerine öğretme bağlamını ele alan Adıyaman (2024), öğrenenlerin ana dillerinden kaynaklanan bazı güçlükleri ve öğretim ortamına göre değişen ihtiyaçları tartışmaktadır. Bu tespitler, yakın lehçelerin öğretiminde karşılaştırmalı duyarlılığın önemini hatırlatmakla birlikte, söz konusu araştırmanın yönü Özbek Türkçesinin Türkiye Türkçesi konuşurlarına öğretimiyle aynı değildir. Bu nedenle bulgular, bu bildiride doğrudan eşitlenmeden, karşılaştırmalı bir arka plan olarak kullanılmaktadır.

Özbek Türkçesini öğrenen Türkiye Türkü öğrencilerin karşılaştığı bazı güçlükler daha önce alfabe, telaffuz ve dilsel aktarım çerçevesinde ele alınmış (Arslan, 2022); iki lehçe arasındaki yalancı eşdeğerli deyimlerin öğretimi de ayrı bir çalışma konusu olmuştur (Arslan, 2021). Bu bildiride söz konusu sorunlar yeniden sıralanmakla yetinilmemekte; iki lehçe arasındaki ortaklıkların öğretimde nasıl değerlendirilebileceği üzerinde durularak sınıf içi uygulamaya dönük bütüncül bir çerçeve önerilmektedir.

Çalışmanın temel sorusu, Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesi arasındaki yakınlığın hangi durumlarda öğrenmeye katkı sağladığı ve hangi durumlarda yanlış genellemelere zemin hazırladığıdır. Bu soruya bağlı olarak ses ve yazım, dil bilgisi, söz varlığı ve öğretim materyali alanlarındaki güçlükler değerlendirilmekte; önerilerin öğrencinin yalnızca kuralı tanımasını değil, hedef lehçeyi uygun bağlamda kullanmasını da desteklemesi amaçlanmaktadır.

1. Çalışmanın Kapsamı ve Değerlendirme Yaklaşımı

Bu çalışma, literatürde tartışılan güçlükleri öğretim açısından yeniden düzenleyen betimleyici ve öneri geliştirici bir değerlendirmedir. Temel dayanaklarını Özbek Türkçesi öğretiminde karşılaşılan sorunları konu alan çalışmalar (Arslan, 2021, 2022), Özbek Türkçesinin dil bilgisiyle ilgili bir başvuru kaynağı (Yıldırım, 2012) ve Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretimini farklı bir yönden ele alan araştırma (Adıyaman, 2024) oluşturmaktadır. Sözcük ve deyim örneklerinin anlam alanları değerlendirilirken güncel Özbekçe sözlük verilerinden de yararlanılmıştır (Izoh.uz, 15.09.2026.).

İnceleme, beş sorun alanı etrafında yapılandırılmıştır: (i) ortaklığa bağlı olumlu aktarım, (ii) alfabe ve sesletim farklılıkları, (iii) ek ve cümle yapılarında olumsuz aktarım, (iv) söz varlığı ile deyimlerde kısmi veya yalancı eşdeğerlik ve (v) materyal ve uygulama ihtiyacı. Verilen sözcük ve cümleler, belirtilen dilsel noktaları görünür kılmak amacıyla seçilmiş öğretim örnekleridir; belirli sayıda öğrenciden toplanmış hata verileri olarak sunulmamaktadır. Bu ayrım önemlidir: Bildiri, önerilen öğretim çerçevesinin etkililiğini ölçtüğünü ileri sürmemekte; ileride sınıf içi çalışmalarla sınanabilecek bir yaklaşım geliştirmektedir.

Burada “Türkiye Türkçesi konuşuru öğrenci” ifadesi, Türkiye Türkçesini ana dili veya baskın öğretim dili olarak kullanan ve Özbek Türkçesini öğrenen hedef kitleyi belirtmektedir. Dolayısıyla öğretim ihtiyaçlarının öğrencinin önceki dil deneyimine, Özbekçeyle temas düzeyine ve dersin amacına göre değişebileceği göz önünde tutulmalıdır.

2. Lehçeler Arasındaki Yakınlığın Öğretimdeki İki Yönü

2.1. Ortak yapılardan kaynaklanan öğrenme kolaylığı

Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesi arasındaki yakınlığın öğrenme bakımından ilk sonucu, öğrencinin mevcut bilgisini yeni dilsel girdiyi anlamlandırmak için kullanabilmesidir. Özbek Türkçesindeki *men, sen, bir, ikki, uch, bosh, tosh* gibi sözcükler Türkiye Türkçesi konuşurlarına biçim veya köken bakımından tanıdık gelebilir. Benzer biçimde *Men kitob o‘qidim* (“Ben kitap okudum”) cümlesinde temel öge dizilişi ve yüklemin sonda yer alması, cümlenin anlamlandırılmasını kolaylaştıran ortak özelliklerdir.

Bu tür örneklerde öğrencinin önceki dil bilgisinden yararlanması olumlu aktarım çerçevesinde değerlendirilebilir. Öğretimde ortak söz varlığı ve anlaşılması kolay cümlelerden hareket edilmesi, başlangıç düzeyindeki öğrencinin motivasyonuna ve anlam kurma sürecine katkı sağlayabilir. Ancak ortak sözcük listesinin genişliği ile gerçek iletişim yeterliği birbirine karıştırılmamalıdır. Öğrencinin bir sözcüğün yaklaşık anlamını bilmesi, o sözcüğün farklı bağlamlardaki kullanımını veya eşdizimsel özelliklerini öğrendiği anlamına gelmez.

2.2. Yakınlığın ürettiği yanlış güven

Ortaklıkların ikinci yönü, daha az fark edilen ayrılıkların gözden kaçmasıdır. Biçimi tanıdık bir sözcük, Türkiye Türkçesinde çağrıştırdığı anlamla anlaşılabilir; benzer bir ek, hedef lehçede sahip olmadığı bir işleve indirgenebilir. Öğrenci, doğru tahminde bulunduğu örneklerden hareketle bütün benzer yapıların aynı kurallarla işlediği sonucuna varabilir. Bu tutum özellikle telaffuz, eklerin

biçimlenişi ve deyimlerin aktarılmasında belirgin sorunlar doğurabilecek niteliktedir.

Bu nedenle karşılaştırmalı öğretimin amacı yalnızca lehçelerin ortak yönlerini sıralamak olmamalıdır. Daha işlevsel olan, “Bu yapı hangi bakımdan ortaktır ve hangi noktada farklılaşır?” sorusunu merkeze almaktır. Ortaklık öğrenci için giriş kapısını açarken farklılığın açıkça gösterilmesi, öğrenmenin doğruluğunu ve kalıcılığını destekleyebilir.

3. Alfabe, Yazım ve Sesletimle İlgili Güçlükler

Özbek Türkçesi tarihsel süreçte farklı yazı sistemleriyle kullanılmıştır. Çağdaş Özbek Latin yazısının öğretilmesi yanında Kiril harfli metinlerle karşılaşılabilmesi de dersin amaçlarına göre ek bir okuryazarlık boyutu yaratmaktadır. Ancak başlangıç düzeyinde öncelik, kullanılan yazı sistemindeki harf–ses ilişkisini doğru kurmak ve yazımı sesletimden ayırarak kavratmak olmalıdır. Arslan’ın (2022, ss. 331–333) vurguladığı alfabe ve telaffuz güçlükleri bu bakımdan önem taşımaktadır.

Türkiye Türkçesinde *ç* ve *ş* harfleriyle gösterilen seslerin Özbek Latin yazısında sırasıyla *ch* ve *sh* biçiminde gösterilmesi, açık örneklerle kısa sürede tanıtılabilir. Buna karşılık *q, g‘, o‘* gibi işaretler ile *x/h* karşıtlığı daha ayrıntılı sesletim çalışmaları gerektirebilir. Özbekçedeki *k* ve *q* farklı boğumlanma özelliklerine sahip ünsüzlerdir; bunları aynı sesin iki yazılışı gibi açıklamak doğru değildir. Örneğin *ko‘l* (“göl”) ve *qo‘l* (“el”) sözcükleri, ünsüz farkının anlamı ayırabildiğini göstermektedir.

Benzer biçimde Özbek Latin yazısındaki *o* ve *o‘* farklı ses değerleriyle ilişkilidir. *Ot* (“at”) ile *o‘t* (“ot, bitki”; bazı bağlamlarda “ateş”) arasındaki ayrım, yazım ve sesletim açısından öğretici bir karşıtlık sunmaktadır. Bu tür örneklerde dikkat edilmesi gereken husus, harfleri Türkiye Türkçesinin ünlü sistemiyle birebir özdeşleştirmek yerine hedef lehçenin kendi ses değerleri içinde ele almaktır.

Ortak kökenli fiiller de olumlu ve olumsuz aktarımı birlikte göstermeye elverişlidir. Türkiye Türkçesindeki *gelmek* fiilinin Özbek Türkçesindeki karşılığı *kelmoq*tur. Biçimsel yakınlık anlamı tahmin etmeyi kolaylaştırırken söz başındaki *g/k* farklılığı, Türkiye Türkçesindeki telaffuzun doğrudan aktarılması durumunda hata riski oluşturabilir. Burada hedef, öğrencinin yalnızca doğru karşılığı bilmesi değil, iki lehçe arasındaki ses karşılığını bilinçli biçimde ayırt etmesidir.

Bu güçlükleri azaltmak için harf tablosu ve tek yönlü tekrar yeterli görülmemelidir. Sesleri ayırt etme çalışması, örnek seslendirmeyi dinleme,

öğrencinin ses kaydı oluşturması, kayıtları karşılaştırma ve kısa dikte uygulamaları birbirini tamamlayan etkinlikler olarak planlanabilir. Ayrıca kısa bir metindeki sözcüklerin önce dinletilip sonra yazıyla eşleştirilmesi, öğrencinin işittiği her sesi alışık olduğu Türkiye Türkçesi harfleriyle kodlama eğilimini sınırlamaya yardımcı olabilir.

4. Dil Bilgisel Yakınlık, Farklılık ve Olumsuz Aktarım

İki lehçenin eklemeli yapısı ve temel söz dizimi ortaklıkları, dil bilgisi öğretimi için elverişli bir başlangıç oluşturur. Bununla birlikte eklerin biçimleri ve kullanım alanları her zaman aynı değildir. Özellikle Türkiye Türkçesinde yaygın olarak işleyen ünlü uyumunun standart Özbek Türkçesinde aynı ölçüde belirleyici olmaması, bazı eklerin farklı şekilde öğrenilmesini gerektirir. Yıldırım'ın (2012) dil bilgisi açıklamaları bu karşılaştırmalar için başvuru niteliğindedir.

Türkiye Türkçesinde çokluk eki, sözcüğün ünlülerine göre *-lar/-ler* biçimlerinde görülür: *kitaplar, dersler*. Standart Özbek Türkçesinde ise çokluk eki *-lar* biçimiyle kullanılır: *kitoblar, darslar*. Bu örnek, ses sistemindeki yakınlığın eklerin biçimlenişinde tam bir eşitlik anlamına gelmediğini ortaya koyar. Ancak buradan "Özbekçede bütün ekler tek biçimlidir" sonucu çıkarılmamalıdır. Nitekim yönelme hâli ekinin *-ga, -ka, -qa* gibi biçimleri, eklerin ses çevresine göre değişiklik gösterebildiğini hatırlatır.

Sıfat-fiil yapıları da öğretimde dikkatle ele alınması gereken bir başka alandır. Özbek Türkçesindeki *-gan* eki, Türkiye Türkçesinde bağlama göre farklı biçimlerle karşılanabilir:

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Kelgan bolani taniysanmi?	Gelen çocuğu tanıyor musun?
Biz ko‘rgan eng go‘zal shahar Xiva edi.	Gördüğümüz en güzel şehir Hive idi.

İlk örnekte *-gan* yapısı Türkiye Türkçesinde *-(y)An* ile karşılanırken ikinci örnekte *-DIK* sıfat-fiil eki ile iyelik ekini içeren "gördüğümüz" biçimi kullanılmıştır. İkinci örnek, Özbekçe yapının Türkiye Türkçesindeki karşılığının yalnızca biçimsel bir ek eşleştirmesiyle belirlenemeyeceğini gösterir. Öğrenci, sıfat-fiilin öznesi ve nitelediği unsurla ilişkisini de değerlendirmelidir.

Olumsuz aktarımın önlenmesinde "Bu ekin karşılığı şudur" biçimindeki tek seçenekli açıklamalar yerine, aynı yapının farklı cümlelerdeki işlevlerini karşılaştırmak daha verimlidir. Kısa cümle dönüştürme çalışmaları, bağlama göre

çeviri seçeneklerini tartışma ve öğrenciye farklı kullanımlar arasında seçim yaptırma, söz konusu ayrımı görünür kılabilir. Dil bilgisi, salt biçim listesi olarak değil, anlam ve kullanımla birlikte öğretilmelidir.

5. Yalancı Eşdeğerler, Deyimler ve Kültürel Bağlam

Söz varlığındaki benzerlik, yakın lehçelerin öğreniminde öğrencinin en hızlı fark ettiği ortaklıklardan biridir. Ancak biçimi birbirine benzeyen sözcüklerin anlamları tam olarak örtüşmeyebilir. Kimi durumlarda anlam alanları yalnızca kısmen kesişir; kimi durumlarda ise benzer biçimlere karşın kullanım koşulları belirgin biçimde farklılaşır. Yalancı eşdeğerlik konusunu önemli hâle getiren de bu durumdur.

Örneğin Özbek Türkçesindeki *hayron bo‘lmoq*, çoğunlukla “şaşırmak, hayret etmek” anlamında kullanılır. Türkiye Türkçesindeki “hayran olmak” ise yaygın kullanımında “çok beğenmek, takdir etmek” anlamını öne çıkarır. Her iki yapının tarihsel ve biçimsel yakınlığı öğrencide doğrudan eşdeğerlik beklentisi oluşturabilir. Bununla birlikte Özbekçe kullanımın da farklı bağlamlarda beğeni ve hayret nüansları taşıyabildiği unutulmamalıdır. Bu yüzden söz konusu örnek, tamamen ilgisiz iki birimden çok, anlam alanları kısmen ayrışan yakın biçimlerin öğretimi açısından değerlidir (Izoh.uz, 15.09.2026.).

Deyimlerde benzerlik daha yanıltıcı olabilir. Türkiye Türkçesindeki “birine kanı kaynamak” deyimi, bir kişiye yakınlık duymayı anlatır. Özbek Türkçesindeki *qoni qaynamoq* ise “kanı coşmak” yanında “çok öfkelenmek” anlamında kullanılabilir (Izoh.uz, 15.09.2026.). Dolayısıyla deyimin anlamı, benzer sözcüklerin tek tek çevrilmesiyle güvenilir biçimde belirlenemez. Arslan’ın (2021) yalancı eşdeğerli deyimlerin öğretimiyle ilgili değerlendirmeleri, deyimlerin bağlam içinde işlenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Bu tür örnekler öğretimde yalnızca “yanlış–doğru” çiftleri biçiminde sunulmamalıdır. Öğrencinin ilk anlam tahmini alınabilir; ardından kısa metin veya diyalog bağlamında hangi yorumun uygun olduğu tartışılabilir. Daha sonra öğrenciden ilgili sözcüğü ya da deyimi yeni bir bağlamda kullanması istenebilir. Böylece öğrenme, karşılığı ezberlemekten bağlama göre anlam seçme becerisine doğru ilerler.

Deyim ve kalıp sözler aynı zamanda bir toplumun gündelik ilişkilerini ve kültürel anlamlandırma biçimlerini taşır. Selamlaşma, hitap ve teşekkür kalıplarının yalnızca sözlük karşılıklarıyla değil, hangi durumda ve kime yöneltilerek kullanıldıklarıyla birlikte öğretilmesi gerekir. Bu yaklaşım, dilsel

doğruluğun yanında iletişimsel uygunluğu da hedefler. Öğrenci bir sözün ne anlama geldiğini bilse bile o sözü hangi bağlamda kullanacağını bilmiyorsa öğretim henüz tamamlanmış sayılmaz.

6. Öğretim Materyallerindeki İhtiyaçlar ve Uygulama Sorunları

Türkiye'de Özbek Türkçesinin öğretiminde dil bilgisi kitapları, sözlükler ve çeşitli metin kaynakları kullanılmaktadır. Yıldırım'ın (2012) çalışması, dil bilgisi açıklamalarının yanı sıra alıştırma, konuşma ve metin örneklerini bir araya getiren kaynaklardan biridir. Bu nedenle sorun "Özbek Türkçesiyle ilgili hiç kaynak bulunmaması" şeklinde ifade edilmemelidir. Asıl ihtiyaç, Türkiye Türkçesi konuşurlarının güçlük yaşama olasılığının yüksek olduğu alanlara göre kademelendirilmiş ve dört temel dil becerisi arasında denge kuran materyallerin geliştirilmesidir.

Örneğin ses farklılıklarına ilişkin öğretim içeriğinin yalnızca transkripsiyon ve harf karşılaştırmasıyla verilmesi, öğrencinin dinleme ve ses üretme becerisi bakımından yeterli olmayabilir. Benzer biçimde metin aktarma alıştırmaları, okuduğunu anlama becerisini desteklese de öğrencinin aynı sözcükleri doğal bir konuşmada kullanmasını tek başına sağlamaz. Bu nedenle ders materyallerinde yazılı metinlerin yanı sıra kısa ses kayıtları, günlük iletişim durumları, diyaloglar ve görev temelli etkinlikler bulunmalıdır.

Materyal seçimi hedef kitleye de bağlıdır. Türkiye Türkçesi konuşurlarının kolayca tahmin edebildiği ortak sözcükler, başlangıç düzeyinde öğrenmeyi destekleyen bir kaynak olarak kullanılabilir. Ancak bu sözcükler arasındaki yanıltıcı benzerlikler ve kullanım ayrılıkları sistematik biçimde ele alınmadığında öğrencinin kendiliğinden geliştirdiği eşleştirmeler kalıcılaşabilir. Öğretim setlerinin düzeye uygunluğu kadar hangi hataları önlemeyi hedeflediği de önemlidir.

Sınıf uygulamalarında bir başka mesele, öğrencinin yaptığı hatayı yalnızca son ürün üzerinden düzeltmekle yetinilmesidir. Öğrenci yanlış biçimi hangi Türkiye Türkçesi kuralından hareketle ürettiğini açıklamaya yönlendirilirse olumsuz aktarımın kaynağı daha belirgin hâle gelir. Öğretmenin geri bildirimi bu nedenle yalnızca doğru biçimi vermekle kalmamalı, hataya yol açan benzerliği de açıkça göstermelidir.

7. Özbek Türkçesi Öğretimi İçin Üç Aşamalı Bir Çerçeve

Yukarıda belirlenen sorun alanlarından hareketle, Türkiye Türkçesi konuşurlarına yönelik Özbek Türkçesi derslerinde üç aşamalı bir öğretim düzeni önerilebilir. Bu çerçeve bağımsız olarak sınanmış bir model değil, mevcut

değerlendirmelerden türetilmiş ve sınıf içinde uyarlanabilecek bir uygulama önerisidir.

Birinci aşama: Ortaklıktan yararlanma. Öğrencinin önceki dil bilgisinin işe yaradığı alanlar belirlenir. *Men, sen, bir, ikki, uch* gibi sözcükler ve *Men kitob o‘qidim* gibi kısa cümleler üzerinden anlam kurma çalışmaları yaptırılır. Bu aşamada amaç, öğrencinin bildiği yapıların hedef lehçedeki karşılıklarını fark etmesini sağlamaktır. Bununla birlikte her benzerliğin tam eşdeğerlik olmadığı başlangıçtan itibaren hatırlatılır.

İkinci aşama: Farklılığı görünür kılma. Birbiriyle kolayca karıştırılabilecek harfler, ekler ve sözcükler karşılaştırılır. Örneğin *ot/o‘t* ve *ko‘l/qo‘l* örnekleriyle ses ayırt etme ve yazıya aktarma çalışmaları yapılır. *Kitoblar/darslar* karşılaştırmasıyla çokluk eki üzerinde durulur. *-gan* eki içeren farklı cümlelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları tartışılır. Yalancı eşdeğerlerde öğrenci, ilk tahminini metindeki anlamla karşılaştırır. Bu aşamada yanlışın kendisi kadar yanlışın ortaya çıkış nedeni üzerinde durulur.

Üçüncü aşama: İletişim içinde kullanma. Karşılaştırma ile fark edilen özellikler, kısa konuşmalar, dinleme etkinlikleri, metin tamamlama, cümle kurma ve bağlama uygun aktarma çalışmalarıyla pekiştirilir. Öğrenciye yalnızca bir ekin biçimi veya bir sözcüğün karşılığı sorulmaz; o yapıyı yeni bir durumda kullanması da beklenir. Böylece karşılaştırmalı dil bilgisinden iletişimsel kullanıma geçiş sağlanır.

Bu çerçevenin somut uygulanışına ilişkin birkaç etkinlik örneği verilebilir:

Hedef alan	**Uygulama**	**Değerlendirme odağı**
Ses ve yazım	*ot/o‘t, ko‘l/qo‘l* çiftlerini dinleme, işaretleme, yazma ve ses kaydıyla tekrar etme	Sesleri ayırt etme ve hedef yazımı kullanma
Dil bilgisi	*-gan* içeren iki cümleyi bağlama göre Türkiye Türkçesine aktarma	Ekin işlevini ve özne ilişkisini belirleme
Söz varlığı	*hayron bo‘lmoq* ifadesinin geçtiği kısa bir diyalogda anlam tahmini yapma	Bağlamdan hareketle uygun anlamı seçme
Deyimler	*qoni qaynamoq* için iki farklı bağlamı karşılaştırıp kısa diyalog yazma	Deyimin anlamını bağlama göre yorumlama

Bu tür etkinliklerde ölçme ve değerlendirme, tek seferlik doğru-yanlış işaretlemenin ötesine geçmelidir. Öğrencinin ilk denemesi, aldığı geri bildirim ve sonraki denemesi birlikte incelenebilir. Böylece yalnızca bilgi düzeyi değil, öğrenenin hedef lehçeye uygun kullanıma doğru ilerleyişi de izlenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesi arasındaki ortaklıklar, öğretim açısından önemli bir başlangıç imkânı sunmaktadır. Ortak söz varlığı, eklemeli yapı ve benzer söz dizimi öğrencilerin anlam kurmasını kolaylaştırabilir. Bununla birlikte biçimsel yakınlık, hedef lehçedeki ses, ek ve anlam farklılıklarının göz ardı edilmesine neden olabilecek bir yanlış güven de doğurabilir. Bu nedenle iki lehçe arasındaki ilişkinin yalnızca “yakınlık” veya “farklılık” kavramlarından biriyle açıklanması yeterli değildir.

Bildiride alfabe ve yazımdaki ayrılıklar, sesletim alışkanlıkları, ünlü uyumunun ek kullanımına yansımaları, *-gan* gibi biçimlerin bağlama bağlı karşılıkları, yalancı eşdeğerli sözcükler ve deyimler öğretim sorunları olarak ele alınmıştır. Bu başlıklar birbirinden kopuk değildir. Örneğin tanıdık bir sözcüğün yanlış telaffuzu, yanlış yazımı ve hatalı anlamlandırılması aynı aktarım sürecinin farklı görünümleri olabilir. Bu nedenle öğretimin de söz konusu alanları bütünüyle birbirinden ayırmadan planlanması gerekmektedir.

Uygulama açısından üç öneri öne çıkmaktadır. İlk olarak dersin başlangıç düzeyinde öğrencilerin mevcut Türkiye Türkçesi bilgisinden yararlanılmalı, ancak ortaklıklardan hareketle aşırı genelleme yapılması önlenmelidir. İkinci olarak alfabe, telaffuz, ek kullanımı ve söz varlığı öğretiminde karşılaştırmalı çalışmalar yalnızca biçimlerin yan yana verilmesiyle sınırlandırılmamalı; her farklılık anlam ve bağlamla ilişkilendirilmelidir. Üçüncü olarak seviyelendirilmiş dinleme, konuşma, okuma ve yazma etkinlikleri birlikte geliştirilerek öğrencinin hedef lehçeyi etkin biçimde kullanması desteklenmelidir.

Bu çalışmanın sınırı, önerilen çerçevenin öğrenci başarısı üzerindeki etkisini nicel ya da nitel alan verileriyle sınamamış olmasıdır. Gelecek araştırmalarda belirli düzeylerdeki öğrenci gruplarında hata örüntüleri sistematik biçimde kaydedilebilir; karşılaştırmalı ve bağlam temelli etkinliklerin ön test–son test, öğrenci ürünleri ve görüşmeler yoluyla etkililiği incelenebilir. Böyle bir araştırma hattı, Türk lehçeleri öğretimini yalnızca karşılaştırmalı dil bilgisiyle değil, ölçülebilir öğretim çıktılarıyla da ilişkilendirebilir.

Sonuç olarak asıl mesele iki lehçenin birbirine ne kadar benzediği değil, benzerliklerin öğretimde nasıl kullanıldığıdır. Ortaklıklar bilinçli bir başlangıç

noktasına, farklılıklar ise dilsel farkındalık geliştiren uygulamalara dönüştürüldüğünde Özbek Türkçesi öğretiminde daha dengeli ve işlevsel bir öğrenme süreci oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

1. Adıyaman, H. (2024). Özbek Türkleri özelinde Türk soylulara Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (80), 385–389. https://doi.org/10.51290/dpusbe.1445877

2. Arslan, M. S. (2021). Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki yalancı eş değerli deyimlerin öğretilmesindeki sorunlar [Konferans bildirisi]. *Zamonaviy tilshunoslik va derivatsion qonuniyatlar*, Semerkant, Özbekistan.

3. Arslan, M. S. (2022). Özbek Türkçesi öğrenen Türkiye Türkü öğrencilerin karşılaştıkları bazı sorunlar. *O‘zbek tili taraqqiyoti va xalqaro hamkorlik masalalari: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari* içinde (ss. 331–336). Ali Şir Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi.

4. Izoh.uz. *O‘zbek tilining izohli lug‘ati*. https://izoh.uz/

5. Yıldırım, H. (2012). *Özbek Türkçesi: Dil bilgisi–alıştırmalar–konuşma–metinler* (2. bs.). Gazi Kitabevi.

MUNDARIJA

KIRISH SO‘ZI		
Sirojiddinov Sh.S.	O‘zbek tilining xalqaro nufuzini oshirish zarurati	**6**
I. O‘ZBEK TILINING JAHON TILLARI TIZIMIDAGI O‘RNI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI		
Xolmanova Z.	O‘zbek tilining jahon tillari tizimidagi mavqeyini belgilashda lingvodidaktikaning o‘rni	**9**
Abdushukurov B.	Alisher Navoiy asarlaridagi qadimgi turkiy fe’llar semantikasi	**16**
Xudoyberdiyev J.	Mahmud Koshg‘ariy – singarmonizmning birinchi nazariyotchisi va ovrupolik olimlarning singarmonizm haqidagi xato qarashlari	**30**
Abdurahmanova M.	Alisher Navoiy merosi psixolingvistik talqinda	**45**
Xolmurodova M.	“Nasoyim ul-muhabbat” asaridagi tabobatga doir ayrim arabcha so‘zlar	**51**
O‘razova I.	Ot frazemalarning grammatik funksiyasi (Alisher Navoiy “Xamsa”sidagi frazemalar misolida)	**56**
Maxkamova D.	O‘zbek tili axborot-kommunikatsiya texnologiyalari	**60**

	terminologiyasi taraqqiyoti va tadqiqi	
Oripova M.	Sinestezik metaforalarda sezgilar interperatsiyasi	**66**
Muratova N.	Tilak va tabrik nutqiy aktlarida kommunikativ taktikaning tanlanish xususiyatlari	**72**
Abdullayeva G.	Folklor diskursida o‘xshatishlarning semantik-struktur va kognitiv tahlili	**78**
Xayrullayeva R.	Kichraytirish-erkalash shakllarining pragmatik ifodalanishi	**86**
Jumaniyozova Ch.	Sifat so‘z turkumida obyektiv va subyektiv belgilarning ifodalanishi	**90**
Abduvaliyeva K.	“Shajarayi turk” asaridagi ba’zi urug‘ nomlarining etnotoponim sifatidagi tahlili	**95**
Mullaboyeva Sh.	O‘zbek tilida o‘xshatishlar asosida estetik bahoning ifodalanishi	**107**
Mamadoliyeva M.	Graduallik kategoriyasining lingvistik tabiati va uning turdosh hodisalar bilan munosabati (Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo asarlari misolida)	**115**
Mamarasulova M.	O‘zbek tili fonosemantik tahlilining fonologik asoslari	**130**
Siddiqova N.	O‘zbek xalq maqollaridagi eskirgan leksika: tarkibi,	**132**

	variantlanishi va lingvopoetik vazifalari	
Yusupova A.	Konseptlarning metaforik ifodalanishi va tahlil shakllari	**144**
O‘ralova N.	O‘zbek tilshunosligida parsellyatsiya hodisasi, uning sintaktik tavsifi va ega-kesim munosabatidagi o‘rni	**150**
Maxmudova M.	Kelishik kategoriyasining o‘rganilish tarixiga doir ayrim mulohazalar	**158**
Nurmatova S.	O‘zbek tilida rang ifodalovchi birliklarning lingvokognitiv strukturasi va konseptualizatsiya masalalari	**168**
Keldiyorova Z.	O‘zbek tilidagi shikoyat matnlarida nutqiy aktlarning ifodalanishi	**174**
Aliqulova Z.	Toponimlarning axborotni saqlash va uzatish xususiyatlari	**178**
Jurayeva Sh.	Hurmat kategoriyasining lisoniy birliklar bilan ifodalanishi	**183**
Karimova U.	Kultegin bitiktoshidagi xarakter-xususiyat bildiruvchi sifatlar tahlili	**188**
II. O‘ZBEK TILINI XALQARO MAYDONDA TARG‘IB QILISH STRATEGIYALARI		
Shamsiyeva M.	Peyzaj matnlari orqali turizmni rivojlantirish istiqbollari	**194**

Jo‘rayeva M.	Matnni tushunishda asar sarlavhasining ahamiyati	**201**
III. GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY TIL VA MADANIYATNI SAQLASH MASALALARI		
Ashirboyev S.	Adstrat sharoitidagi turkiy shevalarning o‘zaro ta’siri masalasi	**205**
Farhad Rahimi	Yakşı/ ĥoş, yap/ lap, ķop/ köp/ ĥob, appaķ/ pāk kelimeleri üzerine On the words yakşı/ ĥoş, yap/ lap, ķop/ köp/ ĥob, appaķ/ pāk	**210**
Xakimova M.	O‘zbek tilidagi metaforik konseptuallashtirishning milliy xususiyatlari	**232**
Abbozov O.	So‘x toponimlarining lingvomadaniy xususiyatlari	**238**
Komilova G.	O‘zbek tilida qadriyatlar tipologiyasining lingvistik verbalizatsiyasi	**245**
Xomidova M.	Zamonaviy o‘zbek badiiy matnlarida ertak elementlarining intertekstual xususiyatlari	**253**
Həsənzadə Səmra	Qrammatik metaforun türk dillərində reallaşması (özbək dilinin materiallari əsasinda)	**261**
Davronova Z.	Antroponimik freymlarda registrdan og‘ish fenomini (Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani misolida)	**272**

Tursinbayeva Sh.	Badiiy matnda onomastik birliklarning lingvomadaniy imkoniyatlari	**276**
Bekmuradova I.	O‘zbek tilidagi ijobiy fe’l-atvor leksemalarining semantik tasnifi	**283**
Imomova I.	Fitratning dramatik asarlarida maqollarning qo‘llanilishi va funksional-semantik xususiyatlari	**291**
Turgunboeva D.	Globallashuv sharoitida o‘zbek va ingliz lingvomadaniyatida miqdoriy me’yor	**297**
Amrullayeva M.	O‘zbek tilida inson xarakterini ifodalovchi frazemalarning semantik mikromaydonlari	**305**
Abdug‘afurova A.	Lingvomadaniy kodlarning poetik faollashuvi: Faxriyor va Ulug‘bek Hamdam she’riyati qiyosida	**312**
Muzaffarova Z.	Badiiy matnda qo‘llangan metaftonimik birliklarning kognitiv xususiyatlari	**322**
Jumayeva M.	Son komponentli lug‘aviy birliklarning lingvokulturologik tahlili	**327**
Xolmo‘minova H.	Frazemalarning lingvomadaniy tahlili	**333**
IV. O‘ZBEK TILINI O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI VA XORIJIY TAJRIBA		

Xusanova N.	Raqamli ta’lim muhitida o‘qish savodxonligi transformatsiyasi vositasida boshlang‘ich o‘quvchilarning kreativligini shakllantirish	**337**
Mamirova X.	Bolalarda ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘zlashtirishning psixolingvistik mexanizmlari va til ta’limiga ta’siri	**344**
Arolova N.	Maktabgacha yoshdagi o‘zbek bolalari nutqida sintaktik tejamkorlik	**351**
Mirnosirova D.	Nutqiy ijod haqidagi nazariy qarashlar talqini	**356**
Nurboboyeva R.	Erta yoshdagi bolalar ta’limida adabiyotning tutgan o‘rni	**363**
Keldiboyeva M.	O‘zbek tili omonimlarini o‘zlashtirishda kontekst va assotsiatsiyaning psixolingvistik roli	**369**
V. TARJIMA VA LINGVOMADANIY ALOQALAR: XALQARO HAMKORLIKNING MUHIM OMILI SIFATIDA		
Mustafa Said Arslan	Türkiye türkçesi ve özbek türkçesi arasindaki yakinliğin öğretimdeki yansimalari: özbek türkçesi öğretiminde karşilaşilan sorunlar ve öneriler	**378**
Kalanova D.	O‘.Hoshimov “Dunyoning ishlari” asarining koreyscha tarjimasida milliy-madaniy realiyalarning berilishi	**389**

Muhammadiyeva D.	Ko‘p tilli parallel korpusning tarjima birliklarini qiyosiy o‘rganishdagi imkoniyatlari	**400**
Abbasova Ş.	Özbek Yazı Dili ve Azerbaycan Türkçesi'nin Ağızlarında Akrabalık Terimleri	**411**
Qarshiyev K.	Badiiy tarjimaning adabiy-estetik tafakkur evolyutsiyasiga ta’siri (Jamol Kamolning tarjimonlik faoliyati misolida)	**418**
Rahimova Z.	Parallel korpuslarning tarjimashunoslik va qiyosiy tilshunoslikdagi ilmiy ahamiyati	**428**
Bozorova S.	Rus tilidagi ayrim gippologik birliklar tadqiqiga doir	**433**
Axmedova N.	O‘zbek va ingliz tillarida ruhiy holat birliklarining semantik farqlari va kontekstual tarjimasi	**442**
Davlatova R.	Sun’iy intellekt asrida inson nutqi, tilni idrok etish va psixolingvistik jarayonlar	**448**
Turdiyeva R.	Ingliz, qoraqalpoq va o‘zbek tillaridagi maqollarda zoonimlarning lingvokognitiv tahlili (“bo‘ri” misolida)	**462**
Ataniyazova S.	O‘zbek va ingliz tillarida mayl, zamon va modallikning muloqot xulqidagi funksional-uslubiy imkoniyatlari	**466**
Sayfiyeva K.	O‘zbek va ingliz fitonim komponentli maqollarida inson	**472**

	konseptining kognitiv metaforik modellari	
Tillayeva O.	O‘zbek va turk maqollarida erkak konseptining semantik maydoni	**485**
Musurmankova Sh., **Abdullayeva D.**	“Ikki eshik orasi” romanidagi murojaat birliklarining lingvomadaniy xususiyatlari va tarjima muammolari	**495**
Abdullayeva M.	Ingliz va o‘zbek maqollarida nutqiy antonimiyaning lingvokognitiv xususiyatlari	**502**
VI. AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI MUHITDA O‘ZBEK TILINING RIVOJI		
Abjalova M.	O‘zbek tili multikorpusida aksentologik korpus va uning ahamiyati	**513**
Elova D.	O‘zbek normativ-huquqiy matnlarini lingvo-mantiqiy annotatsiyalash mezonlari	**524**
Kasimova Z.	O‘zbek tili iboralar korpusini yaratishning lingvistik va kompyuter asoslari	**534**
Nurullayeva O.	Barqaror birikmalar resurslari va parallel korpus uchun baza tuzish mezonlari	**542**
Musulmonova K.	Lingvistik ekspertologiyada matn identifikatsiyasi bo’yicha ekspert xulosalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	**550**

Umarova Sh.	Kollokatsiyalarni korpus asosida aniqlashning nazariy va metodologik asoslari	**556**
Akramdjanova M.	Parallel korpusning madaniyatlararo kommunikatsiyadagi o‘rni	**564**
Buronova R.	Raqamli muhitda o‘zbek tilidagi neologizmlarning shakllanishi	**570**
Shodmonaliyeva Y.	Sentiment tahlilda tasdiq-inkor emojlarining diskursiv va pragmatik funksiyalari	**576**
Rayimjonova M.	Rauf Parfi she’riyatining leksik-statistik xususiyatlari	**591**
VII. XALQARO TA’LIM DASTURLARI VA O‘ZBEK TILI: IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR		
Mirzəli Məleykə	Azərbaycanda özbək dilinin tədrisi: təcrübə və perspektivlər (bakı slavyan universitetinin timsalında)	**595**
Iskandarova G.	O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘rganishda so‘z ma’nolarini o‘zlashtirish	**603**
VIII. O‘ZBEK TILI VA DIPLOMATIYA: XALQARO MUNOSABATLARDA TILNING O‘RNI		
Темирова Б., **Темирова М.**	Кыргыз, өзбек тилдери жана алардын адабий-маданий байланыштардагы ролу	**610**

Nazarov Q.	O‘zbek diplomatik diskursida metaforalarning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari	**620**
IX. ILMIY TADQIQOTLAR VA LINGVISTIKADA XALQARO HAMKORLIK MASALALARI		
Berdak Yusuf	O‘zbek tilining shakllanish jarayoni va eski o‘zbek tili terminlari	**626**
Qurbonova M.	Xarizmatik nutq haqidagi nazariy qarashlar talqini	**632**
Umurzoqova M.	Erkin A’zam asarlarida lisoniy shaxs tiplari	**640**
Mirzaali Malika	O‘zbek tılının mavsumıy marosımlar leksıkasıda turkıy areal mavqeyı	**646**
Məmmədova A.	Xarəzm Türkcəsində Və Müasir Özbək Dilində Qohumluq Terminlərində Cins Kateqoriyasinin İfadəsi	**661**
Tuxtasinova M.	L.Z.Budagov lug‘atidagi umumturkiy leksik fond: “tur.” pometali leksemalarning tarixiy-qiyosiy tahlili	**670**
Abdullayeva S.	So‘z yasalishını qıyosıy-tıpologık tadqıq etısh metodologıyası va tahlıl mezonları	**681**
Xasanova G.	Kinesikaning lingvistik tadqiqi: shakllanish tarixi va kommunikativ funksiyalari	**688**

Rajabov N.	O‘zbek tilida ng fonemasining talaffuzi, imlosi va tarixiy taraqqiyoti	**695**
Mirzayeva G.	O‘zbek tilida tovush o‘zgarishlarining neyrolingvistik asoslari	**699**
Arislanova M.	She’riy matnning konseptual tizimi va lingvokognitiv xususiyatlari (Erkin Vohidov ijodi misolida)	**706**
Muhammadiyeva M.	“Shum Bola” qissasidagi ba’zi polisemantik leksemalar tahlili	**717**
Abdullayev G‘.	Fitrat she’riyatidagi turkiy so‘zlarning emotsional-ekspressiv xususiyatlari	**722**
Tursunova S.	Ironiyada implikatura fenomeni va yashirin ma’no mexanizmlari	**726**
Turobova N.	Badiiy diskursda morfologik vositalarning pragmatik xususiyatlari	**737**
Utegenova O‘.	O‘zbek tilida tasviriy ifodalarning badiiy matnda qo‘llanilishi	**744**
Komilova G.	Tarixiy-badiiy matnlar korpuslarini yaratish zarurati va ularni semantik modellashtirish masalalari	**749**
Haydaraliyeva Sh., Mo‘minova M.	O‘zbek tili leksikasining taraqqiyot tamoyillari va semema tushunchasi	**759**

Axmedova M.	Diskurs tushunchasining lingvistik talqini: nazariy yondashuv va ilmiy qarashlar	**768**
Komilova Sh.	Lingvokultrologiyada evfemizm va milliy mentalitet: ayollar nutqi misolida nazariy talqinlar	**774**
Suyunova D.	“Boburnoma” dagi leksik qatlamlarning “Boburiynoma”da badiiy qayta faollashuvi: leksik-semantik va funksional-uslubiy tahlil	**780**
Maqsudaliyeva Y.	Lingvistik ekspertiza va lingvokriminalistik tahlil: nazariya va amaliyot	**786**
Abdurasulova D.	O‘zbek qizlari nutqidagi neonim va slenglarning pragmalingvistik tadqiqi	**792**
Majidova M.	Tibbiy soha rahbarlari kinesik nutqining lingvosomatik tadqiqi	**797**
Abdullayeva I.	Gender qadriyatlarning aksiolingvistik tahlili	**802**
X. O‘ZBEK TILINING OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI VA MEDIA MAKONIDAGI O‘RNI		
Saydaliyeva M.	Kinodiskurs multimediali muloqot tizimi sifatida	**809**
Otaxonova S.	Mediamatnlarda antroponimlarning pragmatik imkoniyatlari	**813**